

Bagi Gábor¹

LEGENDÁK, TÉVEDÉSEK SZOLNOK VÁROS ÉS JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYE HELYTÖRTÉNETÉBEN²

A történetírás, a történelem iránti érdeklődés több ezer éves. Ez idő alatt a történelmi kutatás elmélete és gyakorlata nagyot változott. Sajnos a tudomány fejlődése ellenére – törvényszerűen – számos olyan megállapítás máig megmaradt az átlagember tudatában, melyet napjaink tudományos közléte már régen nem vall. Nem kivétel a helytörténelmi kutatás sem, amelynek nem tárgya az országos és nemzetközi folyamatok értékelése. Dolgozatunkban néhány, különösen bosszantó tévedésre, ezekhez kapcsolódó problémákörre térünk ki, a jobbítás reményében. Ezek a következők: 1. Volt-e a honfoglaló magyaroknak Szolnok nemzetsége? 2. Melyik Jász-Nagykun-Szolnok megye és a Tisza mente legrégebb hídja? 3. A török kori Szolnokon volt-e számottevő tőzsér réteg? 4. Fellendülést jelentett-e Szolnok életében a török uralom? 5. Hány szolnoki vár épült a XVI–XIX. században? 6. Miért késett Vécsey Károly honvédtábornok az 1849. március 5-i szolnoki csatából?

MYTHS, MISTAKES IN THE LOCAL HISTORY OF SZOLNOK TOWN AND COUNTY JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK

Historiography and the interest in history are thousands of years old. During this time the theory and the practice of historical research has changed a lot. Unfortunately despite the development of this science – otherwise inevitably – a number of conclusions remain in the average person's mind, which have not already been stated by the scientific community. In this regard the local historical research is no exception too, for which the evaluation of the national or international processes are irrelevant. For reasons of brevity we only deal with a few but particularly annoying errors, and the problems relating to them in hope of improvement. These are: 1. Was there a clan named Szolnok among the conquering Hungarians? 2. Which is the oldest bridge in county Jász-Nagykun-Szolnok and in the Tisa region? 3. Was there a significant class of cattle merchants in Szolnok during the Ottoman period? 4. Was the Turkish rule the period of development in county Jász-Nagykun? 5. How many Szolnok Castle was built in the 16th-19th century? 6. Why was army general Károly Vécsey late for the battle of Szolnok in 5th March 1849?

Napjaink történelmi kutatásai a források elsőbbségét hangsúlyozva világszerte számos mítoszt, történelmi közhelyet, toposzt oszlatnak el. Így kiderül, a sötét középkor nem volt sötét, a pápa a déli harangszót a nándorfehérvári győzelem előtt rendelte el és Dugovics Titusz soha nem létezett. Alább néhány Szolnok város és Jász-Nagykun-Szolnok megye kapcsán terjedő furcsa állítás hátterét igyekszünk kicsit jobban megvilágítani.

1. VOLT-E A HONFOGLALÓ MAGYAROKNAK SZOLNOK NEMZETSÉGE?

Szolnok város és Szolnok megye alapítása kapcsán nagy a bizonytalanság. A szerzők abban egyet értenek, hogy a névadó az a Szolnok ispán lehetett, aki az 1046-os pogánylázadáskor Buda mellett, a magyar püspöki kar zömével halt keresztényi vértanúhalált. Az is egyértelmű,

¹ CSc Bagi Gábor muzeológus, Damjanich Múzeum, Szolnok, gbagi@djm.hu

² Lekotrálta: PhD Horváth László múzeumigazgató, Damjanich Múzeum, Szolnok, horvath@djm.hu

Szolnoki Tudományos Közlemények XVIII.

hogyan a Szolnok ispántól származó úri családok tagjai a XIII. században az ország több pontján birtokosok voltak. Vitatott viszont, hogy a honfoglaló magyarságnak volt-e Szolnok nemzetsége, és hogy a honfoglalás után Szolnok környéke melyik nemzetség birtoka lehetett.

A válaszadást a források hiánya mellett nehezíti, hogy a köztudat két nem azonos, bár esetenként egymással is kapcsolatban lévő nemzetségfogalmat kever egymással. Az egyik egy állam-szervezés előtti társadalmi alapegységet, egyben gazdasági, katonai és kultikus csoportot jelöl, amelynek tagjait, családait egy közös őstől való valódi vagy képzelte leszármazás, vérségi rokonság tudata kapcsolt össze. Közös mitikus ősök, totemek, mondák jellemezték, a vérrokonság miatt a közösség tagjai egymással nem házasodtak.

A feudális úri nemzetség viszont csak a XII–XIII. században megjelenő előkelő-birtokos csoport, melyet egy híres – Szent István kori, vagy XI. századi – feudális birtokot nyert nemzetségi őssel való rokonság, közös név, címer, a nemzetségi jogú, öröklött családi birtok, közös, kollektív temetkezőhelyül szolgáló nemzetségi monostor és saját név jellemezhetett.

A vértanú Szolnok ispán utódai úri-előkelői nemet alkottak ugyan, ám ilyen nevű honfoglaló nemzetségről nem tudunk. Szolnok vidékén azonban a magyarok korán megtelepedtek, a terület fontosságának megfelelően. Egyesek még besenyő népséget is feltételeztek itt, bár azok csak a 960-as évektől érkeztek hazánkba. (GYÖRFFY 1990, 109–110) Selmeczi László 1975-ben Györffy nyomán két főúri nem honfoglaló őseinek jelenlétét tartotta lehetségesnek Szolnok környékén. Egyrészt a Bár-Kalánokét, illetve a Vezenseny nemét, melytől úgy tűnt, a XV. századi Vezensenyi család származott. (SELMECZI 1975, 28.)

Anonymus szerint a Bár-Kalán nem a honfoglaló Ond vezér Ete nevű fiától eredt, aki a környező szlávokkal Csongrád földvárát építtette. A nemzetség családjai azonban, bár határosak voltak megyénkkel, csak egyes peremtelepüléseket birtokoltak, a déli részekben. (GYÖRFFY 1987. I. 885.) Bár teljesen nem zárható ki a feltételezés, adat nincs rá, és alighanem nem is fog előkerülni.

A közelmúltban sajnos a Vezenseny (Vázsony) nem kapcsán is komoly aggályok merültek fel. Az 1472 előtt jelentős Vezensenyi család birtokainak két nagy tömbje létezett, egyrészt Veszprémben Nagyvázsony központtal, illetve a Tisza menti Külső-Szolnokban. Veszprém kapcsán a szakirodalom a XIV. században feltörő Vezensenyieket sokáig a Vázsony úri nem tagjainak tartotta. Ám utóbb kitűnt, a vélemény téves, és 1382 előtt a család nem birtokolt semmit a megyében. A problémát bonyolítja, hogy mára a Vezenseny és Vázsony úri nemek azonossága is vitatható, így felvetődött, hogy a Vezensenyiek a Tisza mellől kerültek Veszprémbe. (HORVÁTH-KOPPÁNY 2008, 17–38.) Ez ugyan elképzelhető, de nem problémák nélküli lehetőségnek számít.

A Tisza menti javaik közül ugyanis a XIV. század végén a Vezensenyiek kezén lévő Tiszakürt és Tizasas nem lehet ősi birtokuk, mert 1348-ban a két falu egy Rátold nembeli özvegyé volt. Így csak utóbb szerezhették meg e javakat. Bár adat nincs rá, ez lehetett a helyzet Abony és környéke kapcsán is. 1380. május 12-én ugyanis I. Lajos király meghagyta Vezensenyi Domokos fia Miklós fiai László, János Paládics (ma pusztá a szolnoki határban) és a mellette sejtett Tétmonostor birtoka elhatárolását a király Szolnok ingatlanától.³ Ilyen aktus jobbára akkor ismert, ha valaki új

³ Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképtár, Df. 259.539.

birtokot nyer, és annak a határait is rögzíteni kívánja. Így könnyen lehetséges, hogy Paládics és Tétmonostor Tiszakürttel és Tizasassal ekkoriban került a család kezébe. (BAGI 2010, 39–40.)

A Vezensyiek és a Vezensy nem a Tisza menti Vezensy faluval való kapcsolata máig tisztázatlan. A birtok csak a XV. században (Vezensyi kézben) tűnik elő, korábbi adata nem ismert. A Vezensyi család származhat ugyan Vezensy faluból (esetleg az ottani Vezensy úri nemből), ám ez nem bizonyítható. Az viszont valószínű, hogy a XV. századi Vezensyi ingatlanok zöme nem régi nemzetségi, hanem újabb adománybirtok volt. Ez pedig a Szolnok környéki Vezensy honfoglaló vagy úri nemzetség korai ittlétét is megkérdőjelezi.

2. MELYIK JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYE ÉS A TISZA-VÖLGY LEGRÉGIBB HÍDJÁ?

„Újra látszik az ország első hídja ... A mostani kutatás eredménye az is, hogy a cölöpök, azaz a tartópillérek mellett hosszanti híd elemeket is feltártak az ország első olyan hídjáról, amit nagy folyón építettek, és amelynek maradványai ma is láthatók.” – ez a cím és mondat volt olvasható az Index internetes portál 2012. szeptember 11-i számában.⁴ Sajnos nem csak itt. A 2011-ben Szolnok helytörténete tanításához az általános iskolák 5–8. osztályainak kiadott kézikönyvben is ez olvasható: *„Nevükhöz (t.i. a törökökhöz!) fűződik azonban az 1562-ben Güzeldzse Rüsztém budai pasa verette cölöphíd a Tiszán, amely – az időleges pusztulásokat leszámítva – az ország legrégebb hídja.”* (M. ROMÁN 2011, 5.)

A szolnoki hidat nevezték már a Tisza, a Tisza-völgy, Jász-Nagykun-Szolnok megye és a Kárpát-medence legrégebb hídjának, ám csak az első fogadható el igaznak.

A hídépítés a honfoglalást követően a magyarság számára sem volt ismeretlen mesterség. Az Árpád-korban pillanatnyilag 38 megyében legalább három tucat híd adatolható (kőhidak is!), a hiányzó vármegyék alapján pedig számuk 70–100 közé tehető. (GYÖRFFY 1987-2000. I–IV. köt.) A korabeli hidak azonban inkább a kisebb folyók, ágak felett épültek⁵. Nem a szaktudással volt baj, hanem a kihasználhatósággal. A Dunára, Tiszára nagy hidak kellettek, ami nagyon sokba került, és a fenntartás költségei is magasak voltak. A korabeli gazdaság fejlettsége, a kereskedelmi forgalom nagysága alapján még ráfizetéses lett volna egy ilyen szerkezet folyamatos működtetése, javítása. Időszaki feladatra kifizetődőbb volt a hajóhíd.⁶

Jász-Nagykun-Szolnok megye első hídjára a XII. század végén bukkanunk. A Zagyva alsó folyásánál Jánoshida (Pons Johannis) neve 1235-ben egy János nevű birtokos építette hídra utal, amelyről a település is a nevét vette. (GYÖRFFY 1987, 104-105.) Jánoshida Szent Kereszt monostorát 1186 táján, III. Béla korában alapíthatták, és ekkor a híd is létezhetett. Mivel a szolnoki és hevesi ispánsági várakat összekötő úton feküdt, korán jelentős forgalmat bonyolított le. (F. ROMHÁNYI 2000, 34.; KÖRMENDI 2002, 45.; WEISZ 2013, 204.)

⁴ index.hu/tudomany/tortenelem/2012/09/11/ujra_latszik_az_orzag_elso_hidja, Lásd még: http://hir6.hu/cikk/68542/colopak_meredeznek_ki_a_vizbol

⁵ A kis folyóágaknál sokszor a kompokat nem lehet üzemeltetni a meredek partok és az alacsony vízállás miatt.

⁶ Így 1514. májusában Dózsa serege Tiszavarsánynál építettek egy nagy hajóhidat a Tiszán.

Megyénk második hídja Fegyvernekhez köthető, mely a XI. században már a királyi fegyver-nökök faluja volt. 1320. július 18-án Károly Róbert örökös nélkül elhalt személy földjeként Aba nembeli Compoldus fia Péter fia Gergely mesternek adta a Büdös-éren szedett vámmal együtt, ama 200 márka fejében, amit Gergely anyja által a királynak adott. Az adomány megsabta a szedhető vámtételeket: egy mázsaszekér után fél fertó, posztót, sőt szállító szekér után négy kisdénár, boroshordó után nyolc dénár, üres szekér után két kisdénár. Gergely az adomány fejében köteles volt az átkeléshez jó hidat tartani, és az összetörtet megjavítani. (GYÖRFFY 1987, 92-93.; WEISZ 2013, 155.)

1526-ig, a vegyesházi királyok alatt újabb hidak épültek. Számuk nem ismert, ám a lakossághoz hasonlóan akár meg is duplázódhatott. Így az 1562-es híd a Tiszán első ugyan, ám megyénkben legfeljebb a harmadik. A Tisza völgyében sem sorolható a 10-iknél előbbre, a Kárpát-medencében pedig aligha fér be az első százba. Bár talán az első kétszázba sem ...

3. A TÖRÖK KORI SZOLNOKNAK VOLT-E SZÁMOTTEVŐ TŐZSÉR RÉTEGE?

A török kori Szolnok népességéről 2012-ben a Tudomány Napja konferencián Kertész Róbert régész jelentetett meg tanulmányt, amiben a betelepült oszmánok kapcsán az alábbiakat írta:

„A (török B.G.) kereskedőkről sincsenek számszerűsíthető adataink, bár az írott források és a régészeti leletek alapján úgy tűnik, hogy az utóbbiak alkothatták talán az egyik legjelentősebb társadalmi csoportot. Ezt egyrészt a településnek az Oszmán Birodalmon belül elfoglalt kedvező földrajzi elhelyezkedése indokolja, másrészt az, hogy igen fontos szárazföldi és vízi útvonalak találkozási pontján fekszik. Így az itt élők egy része minden bizonnyal bekapcsolódott a Tiszántúlról nyugatra irányuló, több ezres, olykor több tízezres nagyságrendű szarvasmarha-kereskedelembé, melynek intenzitására a Szolnokon 1562-ben létesített Tisza-híd komoly hatást gyakorolt. A török vámnaplók szerint ugyanis 1558-ban még csupán 603 db, 1559-ben 1489 db marhát úsztattak át a helyi révénél. Viszont a tiszai átkelő felépítését követően ez a szám többszörösére emelkedett: 1573-ban 28.365 db, 1575-ben pedig 15.011 db állatot hajtottak már át.” (KERTÉSZ 2012, 391.)

Sajnos a téma másfél évszázados szakirodalma, a források, és részben a szerző által idézett tényezők épp a fentiek ellenkezőjét bizonyítják: a hódoltsági Szolnokon nem volt jelentős tőzsér réteg, sem török, sem magyar. A törökök hiánya nem meglepő, mivel a hódoltság más mezővárosaiból is hiányoztak. Ennek okait már Takáts Sándor tárgyalta, míg a közelmúltban Ágoston Gábor, Hegyi Klára, Pálffy Géza és Szakály Ferenc is foglalkoztak a kérdéssel. Hegyi Klára az alábbiakat írta:

„A muszlim kereskedők óvakodtak átlépni birodalmuk Magyarországon húzódó határát. A hódoltságból kiáramló élő állat, állati termék és bor, meg a behozott fém- és textilnemű forgalmát magyar kereskedők tartották kézben. Ezt a forgalmat csak olyan mértékben tarthatjuk török belügynek, a birodalmi külkereskedelem részének, hogy a kivitel a török uralom alatt álló hódoltságból származott, a behozatal ide tartott, a vámbevétel pedig a budai kincstárba folyt be és török katonákat tartott el. Magához az áruforgalomhoz azonban a török kereskedőknek vajmi kevés közük volt, számukra egy kicsit már Buda és Pest is, Vác azonban vita nélkül egy zsákutca végét jelentette.” (HEGYI 2001, 280.)

Szolnoki Tudományos Közlemények XVIII.

Pálffy Géza kiemelte, a muszlim és rác kereskedőkben a keresztények kémeket láttak, és ennek megfelelően bántak velük. „... a hódoltsági magyar és szerb kereskedők bécsi és ausztriai mozgását már az 1540-es évektől erőteljesen korlátozták, sőt utóbb a rácokat nemcsak a császárvárosból, hanem a királyi Magyarország területéről is kitiltották. Egy 1656-ban kelt jelentés szerint pedig a Rábaköz területén ekkor már régi, bevett szokásnak számított, hogy az elfogott török katonák és „nyelvek” szemét a keresztény országrészbe lépve gondosan bekötötték.” (PÁLFFY 1999, 50.)

Emiatt az oszmán hírszerzés is hátrányba került a kereszténnyel szemben, hisz kevesebb hírforrásra számíthattak. Így oszmán alattvaló keresztény kereskedőket, renegátokat, moriszkókat és zsidókat alkalmaztak kémkedésre. (ÁGOSTON 1999, 138.)

A hódoltságban a török kereskedő tehát egyedül a marhakereskedelemből nem tudott volna megélni, csak a magyar tőzsérekkel együttműködve remélhetett hasznot. Ám Szolnokon velük is komoly bajok voltak, mivel ilyen réteg itt nem alakult ki! Ezt igazolta három évtizede (!) Kocsis Gyula, aki a váci, érsekújvári és más vámnaplóból kigyűjtötte a megyénkre vonatkozó XVI. századi utalásokat. Jászberényre, Mezőtúrra, Fegyvernekre, sőt a Szolnok melletti, elpusztult Paládicsra is talált adatokat, ám Szolnokra még véletlenül sem. Kitűnt, városunk a XVI–XVII. században olyan fálvakkal sem vethető össze a marhakereskedelemben, mint Kuncsorba vagy Tiszainoka.

település	1560					1563				
	tőzsér	hajtás	marha	ló	juh	tőzsér	hajtás	marha	ló	juh
Fegyvernek	1	1	90			5	5	470		
Jászapáti						1	1		49	
Jászberény	6	6	392		610	28	38	2213	103	2204
Jászfelsőszentgyörgy						2	3	353		350
Mezőtúr	1	1	217			12	14	1612		
Tiszaöldvár	1	1	84			1	1	58		
Tiszajenő						2	3	67		
Tiszaszőlős	1	1	74			2	2	164		
Tiszavárkony						2	2	154		

1. táblázat Állatkihajtás Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről 1560-ban és 1563-ban
(KOC SIS 1986, 36–39.)

Szolnoki Tudományos Közlemények XVIII.

	1586					1587/88				
	tőzsér	hajtás	marha	ló	juh	tőzsér	hajtás	marha	ló	juh
Fábiánsebestyén						4	4	228		
Fegyvernek	4	4	160							
Jászágó	2	2	92							
Jászapáti	5	5	325			2	6	941		
Jászberény	5	6	417			9	16	1740		
Kuncsorba						1	1	153		
Kunszentmárton	6	7	708			4	5	589		
Mezőtúr	30	36	2482		900	34	46	5311		4800
Paládics						1	120			
Tiszaöldvár	2	3	150							
Tiszainoka	1	1	75							
Tiszatenyő	2	2	150			1	2	338		
Tiszavárkony	1	1	90							
Tiszavarsány	1	1	50							

2. táblázat Állatkihajtás Jász-Nagykun-Szolnok megye településeiről 1586-ban és 1567/88-ban
(KOCSIS, 1986. 42–47.)

Csak egy személy neve ismert, aki tőzsérként Szolnokkal kapcsolatba hozható. Ő Mező Ferenc, aki 1563 táján Szegedi Kiss István református prédikátor itteni raboskodásához, illetve szabadságához kapcsolódik. Vele azonban több probléma is van. Egyrészt morvaként Uherske-Brood (Magyarbród) városból származott, majd Gyula, utóbb Ráckeve polgára lett. Itt vett el egy gazdag özvegyet, aki szintén Szegedi Kiss pártfogója volt. Mező Mahmud szolnoki szandzsákbéggel is üzleti kapcsolatba került, ám ismeretségük még Pécsről származott, ahol Mahmud korábban szolgált.

A szakirodalom régtől hangsúlyozza, a török várak, várórségek jelenléte kimondottan gátolta a helyi magyarság, a kereskedők gazdasági erősödését. Az erős török katonai vezetés elől a magyarok mindig tömegesen elköltöztek, amit Jászberény is jól mutat. A jász mezőváros 1567-ig az egyik legfőbb alföldi tőzsérséggel rendelkezett, amikor a török ott is végvárat épített. A tehető polgárság tömegesen távozott, és a Magyar Királyság főbb városaiban (Miskolc, Nagyszombat) kolóniákat hoztak létre. (KOCSIS 2005, 50–69.) A Szolnok melletti tiszavarsányiak többen Debrecenbe költöztek, ám szolnoki áttelepülőkről még említés sem ismert.⁷

És ez nem is meglepő. Szolnok kishatárú mezőváros volt, tízezer kat. holdnál kisebb határát csak a XIX. század végére sikerült megnövelnie. Emiatt eleve nem lehetett nagy állattartó hely.

⁷ Némiképp kivételként csak Szeged említhető, de itt is voltak elgondolkodtató esetek. 1552. március elején pl. a város és a vár elleni sikertelen keresztény támadás után a győztes Ali budai pasa csapatai a város ellenségnek kémkedő keresztény lakosságának zömét lemészárolták.

Az Alföld nagy marhatenyésztő városai (Szeged, Debrecen, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Hódmezővásárhely stb.) viszont épp a hódoltság idején elpusztult falvakat olvasztották be olykor százezer holdas határukba. A kedvező feltételek nyomán felfutó marhatartás adta a tőkét a helyi töbzsérség kialakulásához. Ezért sem véletlen, hogy Remellay Gusztáv Szolnokon 1840-ben is a kis határt és a csekély tőkájú lakosságot említi a kereskedelem gátjaként:

„... A határ csekély s a bérleti földekkel sem teremnek többet, mint ami a lakosságnak elég, a szűk termésből tehát alaptőkét gyűjteni nem lehet ... A gabona-kereskedés szinte nevezetes Szolnokban, de itt is csak nemleges szerepet játszanak a helybeliek – az eladók a környékbeli földes urak, akik itt mindenkor jó áron adják el termékeiket. A szolnoki nép annyit, hogy kereskedést űzhessen, nem természet, sőt azt is, ami a Pesttel űzött kenyér-kereskedéshez szükséges másoktól veszi ... (REMELLAY 1841, 386–387.)

A kis határ, a tőke hiánya, a közvetlen török katonai jelenlét akadályozta és nem segítette a helyi marhakereskedelem kialakulását. Ha akadt is néhány magyar vagy török vállalkozó, szerepe itt mindenképp jelentéktelen volt.

4. FELLENDÜLÉST JELENTETT-E SZOLNOK ÉLETÉBEN A TÖRÖK URALOM?

Három éve egy internetes portál a szolnoki dzsámi kapcsán az alábbiakról tudósított: *„... Kertész Róbert - vázolja a dzsámihoz köthető történelmi hátteret - kiemelte: az oszmán uralommal a 16. században egy virágzó korszak kezdődött Szolnok életében, ugyanis a törökök kereskedelmi és logisztikai központtá fejlesztették a várost”.*⁸

E sorok nem a török megszállás teljes rehabilitálását célozták meg, de még így is eléggé mellbevágóak. Egy hanyatló időszakban (XVI–XVII. század) egyes településeknél lehettek ugyan új, előre mutató jegyek, a török hódítás azonban végzetes törést jelentett hazánk történetében. A Magyar Tudomány Napja 2012-es konferenciájára aztán a szerző némileg finomította gondolatait.

„A fentebb tárgyalt ... továbbá a magyarországi hódoltságban feltártak alapján jó okunk van feltételezni, hogy Szolnokon a polgári elemek legnagyobb tömegét a Balkán-félsziget északi területein élt délszlávok: főként muszlim bosnyákok és hercegovácok, továbbá pravoszláv szerbek alkották. A szandzsákszékhely 1562-től különösen vonzónak bizonyult. A kikötő mellett a Tiszán történő biztonságos átkelést garantáló cölöphíd miatt ugyanis mind a folyami, mind pedig a szárazföldi közlekedés előtt egészen új perspektívák nyíltak. Ennek következtében a Tisza menti település gazdasági, kereskedelmi tekintetben egyaránt felértékelődött, ami tovább emelhetette az ide látogatók és az itt letelepedők lélekszámát.” (KERTÉSZ 2012, 398.)

Az előzőekben már láthattuk, hogy a Szolnokon feltételezett török és magyar töbzsér réteg nem létezett, és a hagyományos keleti termékekkel érkező török kereskedők rá voltak utalva a hódoltsági magyar kereskedőkre, mivel a Magyar Királyságba, az osztrák tartományokba be sem mehettek. Erre Szakály Ferenc is utalt:

⁸ <http://www.havasok.hu/cikk/meghataroztak-szulejman-szultan-egykori-szolnoki-dzsamijanak-pontos-helyet>

Szolnoki Tudományos Közlemények XVIII.

„... a török árusnép nem lehetett el magyar „kollégái” segítsége nélkül, hiszen míg az utóbbiak szabadon mozoghattak mind a hódoltságban, mind pedig azon kívül, a törökök, sőt a törökkel cimborálónak minősített dalmaták sem léphettek ki kereskedés céljából a királyi Magyarország területére. Köztük, illetve a kinti magyar és külföldi kereskedők között a hódoltsági magyaroknak kellett tartani a kapcsolatot, ami odavezetett, hogy ők a török kereskedők pénzét is forgatták.” (SZAKÁLY 1993, 230.)

Létezett-e azonban Szolnokon bármilyen magyar kereskedő réteg?

Sajnos a török defterek és egyéb források alapján úgy tűnik, – nem! Bár az 1542-es nyugat-magyarországi harmincad naplók néha említik Szolnokot, az itt felsorolt németek mind a Mosony megyei Mosonyszolnokra valók voltak. (EMBER 1988, 348.) Mint az alábbi táblázatokból látható, a szolnokiak kereskedésében később sem következett be javulás.

Név	Lakóhely	Áruk
Jász Pál	Jászberény	50 vég boroszlói posztó, 155 vég kisnicér posztó, 2000 süveg, 32 arany ára bunda, 1 hordó bor, 3400 marhabőr, 1200 birkabőr, 10 arany értékű timsó
Poroszló Pál	Jászberény	45 vég karazia posztó, 110 vég igler és más posztó, 100 arany ára lenvászon, 4000 süveg, 12.000 kés, 20 arany áru ón, 40 arany ára ásó lapát, 60 arany ára ón
Miskó Pál	Mezőtúr	2000 kés, 6 arany ára balta, 15 arany ára szatócs áru

3. táblázat Megyei kereskedők által a megyébe behozott áruk 1563/64-ből (KOCSIS 1986, 40.)

Év	Név	Lakóhely	Áruk
1567	Mantler János	Jászberény	250 bárány + ökrök
1567	Pesthy Balthazar	Jászberény	60 vágójuh, 100 vágóürü, 80 vágómarha
1574	Nagy Máté	Jászberény	5 ökör
1574	Mikola Bálint	Jászágó	132 ökör

4. táblázat A nagyszombati harmincad megyei behozatali adatai 1567/74-ből (KOCSIS 1986, 40.)

	1586				1588			
	személy	hajtás	kocsi	ló	személy	hajtás	kocsi	ló
Jászberény	12	17	20	82	29	53	60	308
Jászkisér					1	1	1	5
Kötelek					5	5	5	19
Mezőtúr	4	4	4	19	7	7	8	38
Szászberek					2	2	2	10
Tiszaug					1	1	1	4
Tiszavarsány					4	4	4	23

5. táblázat Jász-Nagykun-Szolnok megyeiek szekerezése 1586/1588-ban (KOCSIS 1986, 48–50.)

Szolnokiakat a vámokon az 1560-as évektől sem vettek nyilvántartásba. Ha helyi török a Magyar Királysággal akart kereskedni, azt csak jászberényi, mezőtúri vagy távolabbi (debreceni, hódmezővásárhelyi, makói stb.) magyar kereskedőkkel együttműködve tehetette. A török kereskedők keleti termékei csak általuk juthattak nyugatra, emellett a szolnoki muszlim katonai és

Szolnoki Tudományos Közlemények XVIII.

polgári népesség ellátására törekedhettek.

Szolnok török kori virágkorának képzete szerintem egy súlyos elméleti tévedésből ered: a török adóztatás, mint birodalmi adminisztratív tevékenység helyi kiépülése nem azonos az ottani gazdasági-társadalmi fejlődéssel. Napjainkban is látható, az adóztatás nem gazdaságélénkítő tényező, és csak ritkán mutatója a gazdasági-társadalmi fejlődésnek. Erre igen jó példa az Oszmán Birodalom, melynek XVIII–XIX. századi válságához a korrupt államszervezet, a rájuk túlzott terhelése és a fokozódó elszegényedés nagyban hozzá járult. Szolnok kapcsán megtévesztő lehet, hogy a török 1562 után – a csempészet visszaszorítása, a bevételek növelése, az adóztatás ésszerűsítése végett – a helyi hídra terelte, és itt is adóztatta meg a tiszántúli marhahajtást. Ez azonban önmagában csak az ide települt, és eltartandó oszmán adminisztráció nagyságát növelte!⁹

Szolnok katonai logisztikai központtá fejlesztésében azonban még kevesebb volt a köszönet. Az élelmiszer és hadianyag felhalmozása maga is tároló helyek építését, fenntartását igényelte, ám sokszorosára növelte a hódolt népesség szállítási kötelezettségeit is. Ez különösen tragikussá vált 1664-től, amikor az újonnan megszerzett, több száz km-re lévő Érsekújvár ellátását valódi „istencsapásként” élte meg a Tisza mente is. Sajnos a magyar hódoltság állandó harcok dúlta katonai határvidék volt, és periférikus, nem pedig központi tartomány. Szolnok állítólagos felvirágzásának ellentmondanak a helyi magyar lakosságot számba vevő török adóösszeírások is, akiknek adóin a hódítók egész rendszere alapult.

	1548	1571	1591/92
Adóegység	53 adófizető, 40 kapu	38 ház	12 család
Összeírt férfi	104	40	29
Családnevek	Ága 2, Bak, <u>Balaskó</u> 3, Benedek, Berabin 3, Csikós 4, Csipő, Csödör 4, Damakos, Doboka 2, Dora 2, Fél, Fésüs, Fosós, Füz, <u>Halász</u> 2, Hirvát 4, <u>Kalmár</u> 2, <u>Kis</u> 6, <u>Kovács</u> 2, Kun, <u>Lopó</u> 2, Lukács 3, Novák, Oláh 2, Ötvényi 2, Öztön, Radován, Rác, <u>Révész</u> 4, Sánta 2, Sebös 4, <u>Somogyi</u> 3, <u>Szabó</u> 12, Szita 3, Tahí 3, <u>Tar</u> 2, Tót 2, Uzo 5, Varga, Víg 2 + diák 3	Ambrus, <u>B(a)laskó</u> , Balai, Bácsi, Bozóki, Buga, Csíkos, Darvas, Divó, Dobó, Dó (Csó), Dóka (Csóka), Dósa, Döme, Dudor, Duzs, Fábián, Finta, <u>Halász</u> , Hecceg, Kántor, <u>Kalmár</u> 2, Kerekes, Király, <u>Kis</u> 3, <u>Kovács</u> , Lábodi, <u>Lebó</u> , Mészáros, <u>Révész</u> 2, <u>Simonyi</u> , <u>Szabó</u> 2, <u>Tar</u> , Vince + 1 diák	Alapi (3), Bócsa (2), Csoda (2), <u>Kovács</u> (2), Nagy, Petár, Rózsa, <u>Simándi</u> , <u>Szabó</u> (9), Szélös (3), <u>Tas</u> (3)

6. táblázat Szolnok magyar lakossága a XVI. században
(VASS 1979, 67.; GYÖRFFY 1956, 14; ÁGOSTON 1988, 241–342.)

Alig négy évtized alatt az adózó magyarság Szolnokon alig negyedére csökkent. Fontos megjegyezni, a török 1552-ig nem volt Szolnok birtokában, és 1548-ban a szegedi szandzsák északi pontját képezte, így aligha a teljes lakosságot írták össze. Ezt csak részben egyenlítheti ki, hogy az 1591/92-es defter a valóságnál kisebb lakosságot tartalmazhat, a korábbi török összeírás átméretezése miatt. A nevek változása is a népesség nagy mozgására utal. A magyar népességfogyás a hódoltság minden erődvárosára jellemző, ami a gazdaság problémáit is súlyosbította. Ezek viszonyai kapcsán pedig egyenesen lesújtó Hegyi Klára jellemzése:

⁹ Így hivatalnok volt az 1568-ban Szolnokon elhunyt Mehmed Cselebi, aki gyöngyösi, jászberényi és szolnoki bérletekből gazdagodott meg.

„A magyarok városrészeiben egy, legfeljebb két templom, körülötte földszintes, pompásnak nem nevezhető házak, hiszen lakói nem gazdagok, nehéz korban született emberek. A várban és a török városrészen belül tisztán tartott, kívül kopott mohamedán templomok, fürdők, iskolák kupolái, mellettük a két kultúra összekényszerítéséből született torz épületek, hajdani gazdag polgároknak az új tulajdonosok gondosságát nélkülöző magánházai, meg a betelepülő szegényebbek gyatra viskói. Az egyik oldalon piac, a másikon apró üzletekből összeálló bazárvilág. Háborús romok, kopottság, piszok. ... A város külső képe híven adta vissza a kort: két egymást tagadó világ kényszerű együttélését, a szegénységet és a háborúk pusztulásait.” (HEGYI 1976, 90.)

Ez lenne hát Szolnok egyik virágzó korszaka? Talán csak egyesek sajtóságos képzeletében ...

5. HÁNY SZOLNOKI VÁR ÉPÜLT A XVI–XIX. SZÁZADBAN?

Napjaink szolnoki vár iránti érdeklődése sajnos problémákkal is jár. Hajlamosak vagyunk az 1550–1876 közötti várakat egy építészeti alkotásnak tartani, kései korok tudósításait korai századokra visszavetíteni. Különösen sajátos ez a Rákóczi szabadságharc (1703–1711) kapcsán, hisz nyolc év alatt itt négy (!) vár is létezett. Bár az alaprajzuk hasonló volt, építésükben, nagyságukban, kivitelezésükben jelentősen eltértek egymástól.

A, A török kori vár 1704 tavaszáig

Az Árpád-kori ispánsági vár után Szolnok újabb megerősítésére csak 1550-től került sor. A felépített, teljesen be nem fejezett erőd 1552. szeptember 4-én került a törökök kezébe, akik 133 év alatt többször renoválták, átépítették. Szolnok 1685-ös visszafoglalása után a császári hadvezetés többször renoválta, jelentős seregetestek táboroztatására tette alkalmassá. A török béke után megerősítendőnek tartották, ám 1703. szeptemberében Rákóczi kezébe került.

B, Az első kuruc vár (1704 tavasza–1706. szeptember 1.)

1704 elején Rákóczi francia hadmérnökei Szolnokot korszerűtlennek ítélve lerombolását, és egy korszerű, új erőd építését javasolták. A munka a bástyákkal kezdődött, ám a hadmérnök, a szakmunkás, munkás és pénz gyakran hiányzott. Az építkezést a sokszor változó szolnoki kapitányok vezették, és igen vontatottan haladt.

1705. szeptemberben Károlyi Sándor kuruc tábornagy a várat védhetetlennek ítélte. Bár a régi erődöt lerombolták, az újnak csak harmada épült fel. Ráadásul túl nagyra sikerült, kétezer ember kellett volna a védelméhez. A vár Zagyva felső folyása felé eső (nyugati) oldala két bástyával elkészült, és az északi oldalfal is a kapuval. Ám a tiszai oldalon az északi bástya gyenge volt, a déli bástyáig csak a sánckarók álltak, földtöltés nélkül. Így a kész erődelemek sem voltak védhetőek. A tiszai déli bástya és a város felőli hídig a földsáncok rendszer nélkül épültek, a város felőli fal is „gyatra” volt. Hiányzott a parancsnoki kvártély, a legénységi szállás. Károlyi a hidat helyrehozatta, felépíttette a vár alatti cölöpsort a híd előtti sánccal. A bástyák a romok alapján (Thaly szerint) téglából készültek, a bástyafokokat kőpárkányok képezték. A várak ellenlejtői nem kaptak téglaburkolatot, a város felőli árkot kimélyítették, de szabályos partba nem vágták. Károlyi a tiszai oldal déli bástyája javítását rendelte el, de a helyzet nem sokat változott.

C, A Rabutin császári tábornagy által építtetett erőd

A félkész vár és a város 1706. szeptember 4-én harc nélkül, felégetve, felrobbantva került Rabutin kezébe, aki Visconti hadmérnök és 25 000 katonája munkájával egy hét alatt helyreállította. Alapnak a kuruc erődöt használta, bár korrigálta annak egyes hibáit. Utóbb a munkát a várparancsnok Degano alezredes folytatta. 1707 elején Rabutin Szolnokról a helyőrséget kivonta, az erődítményt pedig lerombolta.

D, A második kuruc vár 1710-től a XIX. század utolsó negyedéig¹⁰

Szolnok újjáépítésére 1710 tavaszától került sor, amikor a kuruc hadsereg és állam az összeomlás szélére került. A fejedelem Szolnok, Jászberény, Hatvan és Gyöngyös megerősítését, és az ellenség itteni megállítását határozta el. A várat a korábbiaknál jóval kisebbre, kétszáz hajdú befogadására méretezte, hogy a rác potyák ellen a Tiszántúlt és Egert biztosítsa. Az első kuruc várral szemben nem „reguláris” ostrom elleni erődítménnyel számolt, ehhez hiányoztak a feltelemek. Március 7-én a fejedelem szolnoki szemlélén a felépítésre 500 ember két hónapi munkájával számolt. A belső erődöt 3–400 gyalogos számára tervezte, a Tisza túlpárti hídfőhöz huszárvárat akart. A tervek kidolgozását La Maire hadmérnökre bízta.

A fejedelem április 20-án vonult Szolnokra. Úgy vélte, egy hónap alatt végezhetnek, de még októberben is dolgoztak az erődítéseken. Júniusban állították be a karósáncokat, miután a tiszai hidat átkötötték. Ekkor Csajághy brigadéros vette át az építkezés vezetését, a várparancsnok Szentmiklósi Nagy János ezredes maradt. Aratással a munka leállt, mire Rákóczi július 25-én Szolnokon intézkedett az építkezés gyorsításáról. Augusztus 6-ra a híd végi sánc (Tisza túlpárti hídfő?) elkészült, míg egy bástyát a pattantyús irányításával akartak felépíteni. Rákóczi erre La Fonot hadmérnököt küldte Csajághyhoz. A munkák lassan eredményeket hoztak. Szeptember 22-én Csajághy jelezte, a Katonaváros (elővár) építéséhez két hét múlva kezd, ide árkot és palánkot tervez. Október 5-én arról tudósított, a héten a bástyák készen lesznek. A vár nagyságát mutatja, hogy 300 gyalogost elégnék ítélte a védelemhez. (BAGI 2007, 279–294.) Az erődítés több renoválással végül megérte a XIX. század második felét.

6. MIÉRT KÉSETT VÉCSEY KÁROLY HONVÉDTÁBORNOK AZ 1849. MÁRCIUS 5-I SZOLNOKI CSATÁBÓL?

„Az ellenség a Zagyva felé kezd menekülni; egyrésze azonban, csaknem az egész horvát zászlóalj a vízig szoríttatik. A zöm ottvész. Egy másik rész Abonyra kísérli meg a menekülést. De ez az út is el van zárva; ekkor megfordul és a Zagyva folyó partján Rékás felé iramodik. Soha jobb alkalom nem volt, hogy Karger seregestül elfogassék. Az élesszemű Damjanich sietve átüzen tehát a túlparton álldogáló Vécseynek, hogy jöjjön azonnal huszáraival és állja el a rékasi mezőket, mint egyetlen visszavonulási útját az ellenségnek.

¹⁰ Kertész Róbert régész 2010. október 7-től a blogszolnok.hu internetes portálon jelentette meg „Vendégposzt: Régészeti utazások” c. írását, melyben a második kuruc várat nemlétezőnek jelentette ki: „A legutolsó, 1704–1706-ban épített és közel 100 évig fennálló vár tervszerű elbontása a 18. század legvégén kezdődött.”
http://www.blogszolnok.hu/1xvolt_vendegposzt_regeszeti_utazasok_3

Szolnoki Tudományos Közlemények XVIII.

Ámde, Vécsey nem mozdul. Damjanich újólajg üzen. Semmi válasz. Harmadszor is átmege a futárja, az istenért, siessenek már. Ekkor Vécseyből kitör a neheztelés:

– Én idősebb tábornok vagyok, mint Damjanich; s ennélfogva velem nem rendelkezhetik.”
(GRACZA 1894–1898, IV. 604–606)

Gracza György sorai legismertebb munkájából, az 1848/49-es szabadságharcot bemutató könyvéből valók. Maga újságíró volt, de regényeket, népszerűsítő történeti könyveket is írt. Egyszerű, olvasható stílusa, „kurucos” szemlélete miatt népszerű volt, műveiből sokan tanultak írni-olvasni. Történeti munkáiban azonban nem eredeti dokumentumokból dolgozott, a témákat, korokat felületesen tárgyalta. Az elmondott történettel is több probléma van.

1849. februárjában Szolnok környékén jelentős magyar csapatmozgások voltak. Damjanich 8. és Vécsey 6. hadosztálya 25-re elérte a Közép-Tisza vidékét, és – Dembinski utasítására – Szolnok megtámadására készültek. A február végi haditerv szerint a harc fő terhét viselő Damjanich-hadosztályt Vécsey erőiből jelentősen megerősítették. Átkerül Damjanichhoz a Leiningen-Westerbug alezredes 19. soredredi III. zászlóalja egy-egy vadász- és utászcsapattal, míg a támadáskor a Tiszán átkelve kellett csatlakozni Knezich alezredes 34. soredredi III., és 65. honvédszászlóaljának némi tüzérséggel. A 3. huszárezred három osztályából esetleg egy került Damjanichhoz, de Vécsey hadosztálya így az eredeti, kb. 6500 főről 3000-re apadt. A gróf tehát nem tagadta meg az együttműködést, ám egy eset azért elgondolkodtathatta.

A Szolnok elleni támadás március 3-án indult volna. 2-án este Damjanich Cibakházánál át is kelt a Tiszán, és két oszlopban megindult. A bal oldali oszlop azonban a sötétben eltévedt, mire a felvonulást Kleinheinzen őrnagy, vezérkari főnök leállította. Damjanich hajnalig várta az embereit, majd elrendelte a visszavonulást. Vécsey azonban erről nem tudva reggel felvonult a szolnoki hídfő ellen. Jerzy Bulharyn ezredes erről ezt írta:

„Március 3-án reggel 3 órakor Vécsey hadtestének többi részével Török-Szent-Miklósra érkezett, Szolnok előtt és a dombokon elhelyezett gyalogságát és lovasságát oly módon, hogy az ellenségnek minél nagyobb erőt mutasson, mint egy nagy számú hadtest elő őrsét. A tüzérség két ütege Wanner őrnagy vezetése alatt a völgyben állott kissé előretolva.

Reggel 8 órakor Vécsey megkezdte az ágyúzást és seregével különböző mozdulatokat tett, hogy ezzel az ellenség figyelmét magára vonja, ez azonban bízva hadállásának kiváló védelmi voltában, nemcsak hogy meg nem mozdult, de nem is válaszolt az ágyúzásra, hanem nyugodtan maradt, bár, mint később megtudták, biztos volt abban, hogy a legfőbb magyar erő Török-Szent-Miklós felől megérkezett.

Már dél felé járt az idő, és Damjanich még mindig nem érkezett meg, végre a Vécsey által kiküldött járőrök jelentették, hogy az ő [t.i. Knezich] zászlóaljai Varsány falunál [pusztánál] átkeltek a Tiszán, nem találtak ott ellenséges előőrsöket, sőt mi több, még járőrök sem jártak arra és nem vizsgálták át azt a vidéket. Végül látva, hogy Damjanich nem jön, a kiküldött zászlóaljak visszatértek a Tiszán át.” (DIVÉKI 1859, 120.)

Kollár János békési tisztviselő március 3-i levelei erősítik az elmondottakat. Szerinte csak dél előtt 10 óra tájban Cibakházáról érkezett a hír, hogy a támadást elhalasztják, Damjanich serege kimerült a vonulgatásban. (OLÁH 1892, 221., 223.)

Szolnoki Tudományos Közlemények XVIII.

Az esemény talán érthetőbbé teszi Vécsey 5-i késedelmét a tiszai hídfő megtámadásakor. Kérdéses, a tábornok fejében 3-án mi fordult meg: hogy Damjanichot kelepcébe csalták (vagy cserbenhagyta), és háromezer emberrel kell egy támadással szembeszállni. Bulharyn szerint Damjanichot végül nem illette vádakkal.

„Délután 4 órakor Vécsey egyesült a Tiszán túlra küldött seregével [Knezichcsel], és visszament Török-Szent-Miklósra, hol útközben találkozott Damjanich futárjával azzal a jelentéssel, hogy mivel egy csapatja elkésett, azért abbahagyta a megbeszélte támadást. ... Vécsey a maga részéről rögtön sürgető levelet írt Damjanichnak, melynek értelmében új megállapodás történt és ... 5-én reggel ismét támadást intéztek.” (DIVÉKI 1959, 120.)

A március 5-i ütközet kapcsán a történetírás Vécsey késését tényként kezeli, bár az összecsapásban részt nem vett Bulharyn ezt is tagadta:

„Vécsey ... a régi állását foglalta el Szolnokkal szemben, és megkezdte az ágyúzást. Már fél kilenc van és Damjanich még nincsen s a kiküldött járőrök nem hoznak róla jelentést. Az ellenség meg úgy, mint az első alkalommal, semmi mozdulatot nem tesz, sőt az ágyúzásra sem válaszol. A türelmetlen Vécsey már el akarta hagyni állását és ismét visszafordulni, amikor a járőrök hírt hoztak Damjanichnak Szolnok felé való közeledéséről és végül első oszlopai is mutatkoztak. Vécsey megkezdte az ágyúzást, mire az ellenség látva, hogy a harc komolyan megkezdődött, ágyútűzzel kezdett válaszolni a híd előtti sáncokból és a hídtól balra emelt sáncokból. Vécseyre nézve a legfontosabb az volt és igen helyesen, hogy ha Karger osztrák tábornokot megverik, ne égesse le vagy ne rombolja le a hidat.” (DIVÉKI 1959, 120.)

Damjanichnak a túlpárti tüzérséget hallania kellett, mivel arról még Jászberényben is beszámoltak. Vécsey a hídfőig nyomult, ám lehetséges, hogy a 3-i eset miatt azután akart támadni, ha a 8. hadosztály felvonulásáról hírt kap. Utóbb azzal érvelt, várta Damjanich katonáinak a híd való előrenyomulását, mert a korai támadás annak felgyújtásával fenyegetett. Utóbb Gelich Richárd is csak annyit írt, hogy Vécsey a támadását késve indította meg a hídfő ellen. (GELICH é.n. II. 480.)

Damjanich Vécseyre főképp azért haragudott meg, mivel rangidős tábornokként előtte tájékoztatta a Honvédelmi Bizottmányt a sikerről. A kemény (olykor durva), indulatos, bosszúvágyó, ám rendkívül sikeres Damjanich ezt joggal sérelmezhetett ...

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] ÁGOSTON Gábor: A szolnoki szandzsák 1591–92. évi összeírása. 1. In.: Zounuk. A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve, 3. Szolnok, 1988. pp. 221–296.
- [2] ÁGOSTON Gábor: Információszerzés és kémkedés az Oszmán Birodalomban a 15–17. században. In.: Információáramlás a magyar és a török végvári rendszerben. *Studia Agriensia*, 20. Eger, 1999. pp. 129–156.
- [3] BAGI Gábor: Szolnok vára a Rákóczi szabadságharcban. In: *Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve*, XVI. Szolnok, 2007. 279–294.
- [4] BAGI Gábor: A Vezsenyiek és utódaik földesurasága a nagyvázsonyi uradalom tiszazugi részein a XIV–XV. században. In.: *Tiszavilág. A Tiszazugi Földrajzi Múzeum Közleményei*, IV. Tiszaföldvár, 2010. pp. 38–49.
- [5] DIVÉKI Adorján: Bulharyn tábornok emlékiratai a magyar szabadságharcról. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1959. 2. sz. pp. 86–129.
- [6] EMBER Győző: Magyarország nyugati külkereskedelme a XVI. század közepén. Akadémiai Kiadó, 1988.
- [7] GELICH Richárd: Magyarország függetlenségi harca 1848–49-ben, I–III. k. Budapest, é. n. [1882–1889]
- [8] GRACZA György: Az 1848–49-ki magyar szabadságharc története. I–IV. k. Budapest, 1894–1898.
- [9] GYÖRFFY György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–IV. k. Budapest, 1987
- [10] HEGYI Klára: Egy világbirodalom végvidékén. *Magyar História*. Budapest, 1976.
- [11] HEGYI Klára: Az oszmán hatalom berendezkedése és működése. In.: *Pest megye monográfiája I. k. második rész. A honfoglalástól 1686-ig*. Szerk.: Zsoldos Attila. Budapest, 2001. pp. 255–328.
- [12] HORVÁTH Richárd-KOPPÁNY András: Zádorvártól Vázsonyköig. In.: *Castrum*, 7. (2008) pp. 17–38.
- [13] KERTÉSZ Róbert: Fejezetek a török kori Szolnok kutatástörténetéhez és egy újabb azonosított objektum: a vesztőhely. In.: *Szolnoki Tudományos Közlemények*, XVI. pp. 40–64.
<http://www.szolnok.mtesz.hu/sztk/index.html>
- [14] KOCSIS Gyula: A Szolnok megyei települések állatkereskedelme és „szekerezése” a XVI. század második felében. In.: *Zounuk. A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve*, 1. Szolnok, 1986. pp. 25–53.
- [15] KOCSIS Gyula: A Jászság társadalma, népessége, gazdálkodása a XVI–XVII. században. *Kultúrákutató*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005.
- [16] KÖRMENDI Tamás: A premontrei rend megtelepedése az Árpád-kori Magyarországon. *Turul*, 2002. 1–2. sz. pp. 45–51.
- [17] OLÁH György: Békésvármegye 1848—1849. II. k. Gyula, 1892.
- [18] PÁLFFY Géza: Hírszerzés és hírközlés a török kori Magyarországon. In.: *Információáramlás a magyar és a török végvári rendszerben. Studia Agriensia*, 20. Eger, 1999. pp. 33–64.
- [19] REMELLAY Gusztáv: Szolnok vidéke, II. In. *Athenaeum*, 1841. aug. 20. pp. 385–388.
- [20] F. ROMHÁNYI Beatrix: Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. *Pytheas*, 2000.
- [21] SELMECZI László: Szolnok város története a honfoglalástól 1526-ig. In.: *Szolnok város története I. Szolnok*, 1975. pp. 27–38.
- [22] SZAKÁLY Ferenc: Makó környezete, külső képe és a népessége a 16. században. In.: *Makó története a kezdetektől 1849-ig*. In.: *Makó monográfiája 4*. Szerk.: Blazovich László. Makó, 1993. pp. 200–286.
- [23] VASS Előd: A szegedi és csongrádi nahije 1548. évi adóösszeírása. In.: *Tanulmányok Csongrád megye történetéből*, 3. Szeged, 1979. pp. 5–80.
- [24] WEISZ Boglárka: A király kettédje és az ispán harmadja. Vámok és vámszedés Magyarországon a középkor első felében. *Magyar Történelmi Emlékek, Adattárak*. MTA, BTKK, 11. Budapest, 2013.